

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На предлог Одељења за педагогију и андрагогију Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Београду на својој редовној седници 30.05.2024. године именовало нас је за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације **„Простори дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању“** докторанда Јелене Н. Стојковић.

Након прегледа докторске дисертације Комисија подноси Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Јелена Н. Стојковић је рођена 1993. године у Јагодини. Основну школу „Јован Јовановић Змај“ и Средњу школу „Свилајнац“ (гимназију општег смера) завршила је у Свилајнцу. Основне академске студије педагогије завршила је 2016. године, на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду, са просечном оценом 9,65. Мастер академске студије педагогије завршила је 2017. године на истом Одељењу и Факултету са просечном оценом 10.00. Докторске академске студије педагогије уписала је 2017. године на Катедри за предшколску педагогију Одељења за педагогију и андрагогију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Предлог теме докторске дисертације одбранила је 2019. године и положила све предмете предвиђене програмом студија са просечном оценом 9.67.

Током основних и мастер студија била је носилац стипендије Министарства просвете, науке и технолошког развоја Р. Србије и стипендије *Доситеја* Министарства за омладину и спорт Р. Србије. Такође, током основних и мастер студија била је носилац награде коју Општина Свилајнац додељује најбољим студентима. Докторске студије је уписала као стипендиста Фондације „Новак Ђоковић“. Као студент докторских студија у периоду од 2018. до 2023. била је стипендиста у оквиру програма подстицања и стипендирања младих за научно-истраживачки рад и запослена као истраживач на Одељењу за педагогију и андрагогију и ангажована при Институту за педагогију и андрагогију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. У том периоду била је ангажована као докторанд у настави на предметима *Системи и програми*

предшколског васпитања и образовања и *Методе рада предшколског педагога*. Од 2023. године запослена је као истраживач-сарадник на Институту за педагошка истраживања у Београду.

У периоду од 2017. до 2023. године учествовала је на пројектима: *Развој и примена програма изградње капацитета у склопу подршке у примени нових Основа програма предшколског васпитања и образовања у Србији – ПЛУС* (Министарство просвете, науке и технолошког развоја Р. Србије, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду, УНИЦЕФ) и *Модели процењивања и стратегије унапређивања квалитета образовања у Србији (179060)* (Министарство просвете, науке и технолошког развоја Р. Србије и Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду).

Учествовала је у организацији бројних националних научних конференција и модерирању сесија, ангажовала се у другим активностима промоције научноистраживачких резултата (на пример, кроз писање блогова у вези са темом коју проучава, учешће у образовним емисијама на радију и слично), усавршавала се кроз похађање обука од којих се посебно издвајају *Обука тренера и ментора за имплементацију Основа програма ПВО (2019)* и *Обука ЕУТА- Тренинг за писање Ерасмус + пројеката (2022)*, те волонтирала у оквиру кампа за децу, *Другаријада*, Фондације „Новак Ђоковић“. Излагала је своје радове на националним и међународним конференцијама. Уређивала је, у улози ко-уредника, зборник апстраката са националне научне конференције *PIRLS 2021: резултати и импликације*. Аутор је и коаутор научних радова у научним часописима, тематским зборницима и зборницима научних конференција националног и међународног значаја.

Кандидат има објављене следеће радове у научним часописима, међународним и националним тематским зборницима:

- Stojković, J. (2024). Posthuman quantum: The case of childhood wwwebs. [In press] (M14)
- Ševa, N., i Stojković, J. (2024). Podsticajno kućno okruženje i razvoj čitalačkih kompetencija: broj knjiga i/ili učestalost čitanja sa decom. U N. Gutvajn, B. Randelović, i M. Radulović (ur.), *PIRLS 2021 u Srbiji: rezultati međunarodnog istraživanja razvoja čitalačke pismenosti u četvrtom razredu osnovne škole* (str. 185-210). Institut za pedagoška istraživanja. [U štampi] (M45)
- Stojković J., i Stojković, N. (2018). Rizična ponašanja kojima su mladi izloženi na Internetu: polne razlike. *Pedagogija*, 1, 75-89. (M52)

Јелена Н. Стојковић је учествовала на више научних конференција националног и међународног значаја са којих има објављене следеће радове:

- N. Ševa, i Stojković, J. (2023). Karakteristike kućnog okruženja i razvoj čitalačkih kompetencija: klaster analiza podataka iz studije PIRLS 2021. U Gutvajn, N., Randelović, B. i Stojković, J. (ur.), *PIRLS 2021: rezultati i implikacije* (Zbornik rezimea). Institut za pedagoška istraživanja. (M64)

- Stojković, J. (2022). III, child-bot: becomings, assemble! U M. Velinov, M. Sekulović & I. Nišavić, *Why Still Education: Humanism, Posthumanism and Anti-humanism – Educational Perspectives* (pp. 88). (M34)
- Stojković, J. (2020). Participacija dece predškolskog uzrasta u prostoru digitalnih tehnologija kroz četiri diskursa. U L. Radulović, V. Milin i B. Ljujić (ur.), *Participacija u obrazovanju – pedagoški (p)ogledi* (str. 266-275). Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije. (M63)
- Stojković, J. (2019). Digitalne tehnologije u vaspitanju i obrazovanju na ranom uzrastu: analiza Osnova programa predškolskog vaspitanja. U Š. Alibabić, D. Pavlović Breneselović, i V. Spasenović (ur.), *Obrazovna politika i praksa – u skladu ili u raskoraku?* (str. 218-223). Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije. (M63)
- Stojković, J., Miljković Pavlović, A. & Radulović, L. (2019). What Kind of Teacher Does Educational Policy Want: An Analysis of One European Document. In Ž. Krnjaja, G. Stepić, & I. Prlić (Eds.), *The Book of Proceedings from Second International Scientific Professional Conference „Initial Education and Professional Development of Preschool Teachers – Partnership in Building Education“* (p. 119-128). Preschool Teacher Training and Business Informatics College of Applied Studies – Sirmium. (M33)
- Stojković, J., Miljković Pavlović, A. i Radulović, L. (2018). Kakvog nastavnika želi obrazovna politika: analiza jednog evropskog dokumenta. U Ž. Krnjaja, G. Stepić, i I. Prlić (ur.), *Zbornik rezimea sa Druge međunarodne naučno-stručne konferencije Inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje vaspitača – partnerstvo u građenju kvaliteta* (str. 62-63). Visoka škola strukovnih studija za vaspitače i poslovne informatičare Sirmijum. (M34)

2. Основни подаци о дисертацији

Докторска дисертација „Простори дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању“ има 160 страна, од тога 22 стране литературе и 68 страница прилога. Текст дисертације подељен је на пет поглавља, од којих се кроз четири поглавља пружају неопходна теоријска и методолошка појашњења студије, те концептуализују постојећи простори дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању. Пето, уједно и последње поглавље, пружа обједињени приказ добијених налаза у вези са препознатим постојећим просторима дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању, те концептуализовање *простора могућег* и критички осврт на целокупно истраживање, посебно на одабране приступе.

3. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација Јелене Н. Стојковић има за предмет истраживања просторе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању кроз различите планове испољавања: план истраживања употребе дигиталних технологија у

предшколском васпитању и образовању, план докумената међународних организација, план образовне политике на крос-националном нивоу, план система предшколског васпитања и образовања и план праксе вртића у Србији. Докторанд настоји да сагледа *постојеће просторе* дигиталних технологија на свим релевантним плановима, а као основу за конципирање *простора могућег* као трансформативне и критичке праксе употребе дигиталних технологија те се одлучује за *бриколаж* као епистемолошко-методолошки приступ и *системски приступ* у сагледавању свих релевантних планова испољавања и обликовања употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању.

Теоријско-вредносно полазиште докторанд налази у основним поставкама социокултурне теорије, социологије детињства и постструктурализма. Изабрани теоријско-вредносни оквир омогућио је да се дигиталне технологије сагледају као социјални и културни феномени, вредносно обојени и неодвојиви од праксе и односа које посредују. У вези са тим, трансформативни потенцијал није инхерентна одлика ових културних оруђа, већ се гради у и извире из сложене мреже односа и делања деце и одраслих.

У односу на дефинисани предмет и епистемолошко-методолошки приступ, докторанд дефинише три циља истраживања:

- позиционирање *постојећих простора* дигиталних технологија и разумевање њихових карактеристика, на свим плановима релевантним за обликовање предшколског васпитања и образовања,
- идентификовање различитих концептуализација употребе дигиталних технологија које одражавају и подржавају ове просторе и,
- пројектовање *простора могућег* усмереног на развијање трансформативне културе употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању.

Истраживачка питања која произилазе из циља и епистемолошко-методолошког приступа су:

- На који начин су позиционирани постојећи простори дигиталних технологија и на који начин се разумеју њихове карактеристике на свим плановима релевантним за обликовање предшколског васпитања и образовања?
- Које шире дискурсе можемо идентификовати у различитим концептуализацијама питања употребе дигиталних технологија, а који одржавају и подржавају ове просторе?
- Како пројектујемо могући простор дигиталних технологија који је усмерен на развијање трансформативне културе употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању?

4. Основне хипотезе у истраживању

У складу са изабраним теоријско-вредносним полазиштем, дефинисаним предметом и постављеним циљевима истраживања, у раду се полази од хипотезе да се простори дигиталних технологија обликују кроз укрштање двеју димензија: *димензију*

значања дигиталне компетентности и димензију односа према потенцијалу дигиталних технологија. Укрштање ових димензија омогућило је просторно позиционирање различитих планова образовне праксе и разумевање њихових карактеристика којима се идентификују различите концептуализације употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању. Сходно томе, разумевање различитих концептуализација и *постојећих простора* дигиталних технологија омогућило је пројекцију и креирање *простора могућег* у предшколском васпитању и образовању.

5. Методе коришћене у истраживању

Утемељујући своју студију на системском и критичком сагледавању простора дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању у методолошком приступу истраживања докторанд користи *бриколаж*. Бриколаж као епистемолошко-методолошки приступ омогућио је интегрисање теоријских полазишта, истраживачких метода и приступа који су допринели целовитом, продубљеном истраживању простора дигиталних технологија и њиховом сагледавању у сложеном, реалном контексту праксе предшколског васпитања и образовања.

У истраживању теоријских приступа употреби дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању коришћена је теоријска анализа садржаја што је омогућило теоријско утемељење и позиционирање простора дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању. Такође, анализа података докумената образовне политике Републике Србије у области предшколског васпитања и образовања (легислативне и информативне димензије) спроведена је применом теоријске анализе садржаја.

Анализа података докумената међународних организација и крос- националне образовне политике спроведена је кроз анализу наратива на основу дефинисаних категорија и критеријума анализе у циљу сагледавања приступа образовних политика употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању различитих земаља.

Анализа података програма иницијалног образовања и стручног усавршавања васпитача у оквиру образовне димензије система предшколског васпитања и образовања у Републици Србији спроведена је коришћењем тематске анализе, при чему је коришћен индуктиван приступ кодирању података и семантички приступ идентификацији тема.

Перспектива васпитача о употреби дигиталних технологија у пракси децјег вртића истражена је техником анкетања са фокусом на потенцијале установе и употребу дигиталних технологија у васпитно-образовној пракси у односу на стручно и професионално повезивање и учење, грађење односа са породицом, локалном заједницом, ужом и широм средином и употребу дигиталних технологија у развијању реалног програма у складу са концепцијским полазиштима Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“.

Истраживање праксе васпитача који у непосредном раду користи дигиталне технологије спроведено је студијом случаја применом следећих поступака: учесничко

посматрање, опсервационе студије (вињете), интервјуисање (дубински интервју) и анализа документације (пројектне приче) васпитача. Анализа података спроведена је применом тематске анализе. Подаци су генерисани и анализирани на основу описних кодова. Кодирању података учесничког посматрања, вињета и пројектних прича приступило се дедуктивно, док је у кодирању података интервјуа примењен индуктивни приступ.

Синтезом података генерисана су значења простора дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању на различитим плановима и апстраховане смернице за грађење простора дигиталних технологија као простора могућег односно као трансформативне дигиталне културе.

6. Приказ садржаја (структуре по поглављима) дисертације

У *Уводу* докторанд наводи разлоге бављења овом темом и указује на важност и актуелност предмета истраживања, указујући на значај који проучавана проблематика има како на ширем друштвеном плану и праксу предшколског васпитања и образовања, тако и на научно-истраживачком плану, те појашњава и даје сиже конципирања саме студије.

У поглављу *Теоријски приступи употреби дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању* на основу анализе опсежне и релевантне литературе докторанд износи различите концептуализације употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању и позиционира их у оквиру ширих приступа: *механицистички*, *трансформативни* и *ризомски*. Истраживање и концептуализовање различитих приступа употребе дигиталних технологија омогућило је сагледавање овог питања изван доминантних детерминистичких и бинарних теоријских оквира. На тај начин отворено је више могућих праваца за промишљање употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању, те разрађена основна полазишта трансформативног приступа као теоријско-вредносног утемељења спроведеног истраживања.

У поглављу *Дигиталне технологије у предшколском васпитању и образовању: међународна и крос-национална перспектива*, докторанд разматра приступе употреби дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању које заговарају међународне организације (OECD, European Commission, UNESCO, World Bank, UNICEF и T20/G20) и национални образовни системи Републике Словеније, Републике Сингапур и Новог Зеланда. Применом анализе наратива доступних докумената докторанд издваја два доминантна наратива: *дигиталне инвестиције*, заснован на вредностима ефикасности, ефективности, развојно примерене праксе, усмерен на будућност, ефекте и развој дигиталних компетенција као предуслова учешћа у дигиталном друштву и тржишту рада и *дигиталне трансформације*, који употребу дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању утемељује на вредностима контекстуално примерене праксе, дигиталне компетентности као процеса а не исхода образовног процеса, системског сагледавања, смисленог и критичког

коришћења дигиталних технологија које се преговара и договара међу децом и одраслима.

У поглављу *Полазишта студије* докторанд елаборира избор бриколажа као епистемолошко-методолошког приступа истраживању простора дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању. Аргументацију за изабрани приступ гради кроз кључне поставке социокултурне теорије, социологије детињства и постструктурализма о схватању детета и детињства, његовог учења и развоја, улози одраслог - посебно васпитача, природе и функција дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању. Посебан део овог поглавља чини истраживачки оквир студије у оквиру кога докторанд даје образложење предмета, циљева и полазне хипотезе истраживања, те аргументован начин на који су изабрана теоријско-вредносна полазишта условила избор истраживачких приступа, метода, техника, стратегија анализе и интерпретације добијених података. На крају овог поглавља, описан је контекст и ток спроведеног анкетирања и студије случаја на системском плану предшколског васпитања и образовања у Републици Србији.

У поглављу *Дигиталне технологије у предшколском васпитању и образовању Републике Србије* докторанд представља налазе истраживања системског плана кроз анализу плана система и плана праксе предшколског васпитања и образовања. Докторанд детаљно елаборира три димензије плана система: легислативну, образовну и информативну и применом методе теоријске анализе и тематске анализа генерише кључне теме употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању (Дигиталне технологије као савремено образовно средство, Васпитач као дигитални стручњак, Дигиталне технологије као средство учења и подучавања и Васпитач као дигитални техничар) у сврху сагледавања начина концептуализовања употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању и разумевања дигиталне компетентности васпитача у односу на концепцијска полазишта програмског документа *Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“*. Потом детаљно елаборира налазе спроведеног истраживања плана праксе предшколског васпитања и образовања. Применом анализе наратива, тематске анализе и теоријске анализе садржаја докторанд генерише два шира сегмента и у оквиру њих кључне теме које су проистекле из тематског кодирања са функцијом сагледавања постојећих простора дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању у складу са концепцијским полазиштима *Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“*. Поред тога, докторанд препознаје потенцијал генерисаних кључних тема за конципирање простора могућег у сагледавању дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању. Истраживање је подржало закључак да дигиталне технологије представљају један од мноштва језика који деца и одрасли користе да комуницирају своју перспективу, да граде теорије и тестирају претпоставке о свету који их окружује. Дакле, може се говорити о *грађењу културе употребе дигиталних технологија* у којој дигитална искуства нису издвојена од осталих, не-дигиталних, нити могу да замене аутентичан људски однос.

У оквиру поглавља *Закључна разматрања* апстраховане су и описане карактеристике постојећих простора дигиталних технологија, истичу се предуслови за

конципирање *простора могућег*, те уобличавају импликације које такав простор може имати за образовну политику, теорију, праксу и даља истраживања у вези са грађењем културе употребе дигиталних технологија као трансформативне и критичке праксе. Импликације упућују на „обрисе“ поменуте културе, јер се она не може унапред одредити и прописати. Дакле, *простор могућег* је отворен и за другачија промишљања, и претпоставља континуитет, вишеперспективност, релевантност и контекстуалну примереност, те заједнички напор и подршку која се очекује на различитим плановима предшколског васпитања и образовања и од различитих актера када је реч о употреби дигиталних технологија. Саставни део овог поглавља чини *критички осврт* на спроведено истраживање кроз који је докторанд упутио на доприносе и ограничења спроведене студије. Осврт је вршен на два нивоа: први, који се тиче „прелома и промена“ предложеног дизајна бриколажа простора дигиталних технологија и други, који се односи на позиционирање истраживача у поменутом дизајну и његова запажања о комплексности и тешкоћама спровођења истраживања. На основама датих промишљања, пружен је ослонац за даља промишљања, истраживања и грађења простора дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању.

6. Остварени резултати и научни допринос

Докторска дисертација Јелене Н. Стојковић представља значајан и теоријско-истраживачки и практичан допринос у сагледавању, као и актуализацији питања дигиталних технологија кроз критичко сагледавање употребе дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању. Значајан допринос дисертације огледа се у сагледавању сврхе, функција и подручја употребе дигиталних технологија у пракси образовања као и разумевања сложености и комплексности проучаваног феномена. Критичким преиспитивањем постојећих простора дигиталних технологија на свим релевантним плановима испољавања предшколског васпитања и образовања докторска дисертација пружа научну и стручну аргументацију за преиспитивање и деконструкцију доминантних тенденција свођења употребе дигиталних технологија као додатака постојећем програму и активностима која се сагледава искључиво у односу на ефекте које производи на васпитно-образовни процес и/или на учење и развој детета. Упоредо с тим, ослањајући се на савремене поставке социокултурне теорије, социологије детињства и постструктурализма о детету као моћном и компетентном бићу, детињству као по себи вредној, друштвеној и променљивој категорији, о васпитачу као истраживачу сопствене праксе, ко-учеснику и ко-ученику процеса учења, те о предшколском васпитању и образовању као друштвеној, вредносно утемељеној пракси докторском дисертацијом се тежи грађењу критичко-рефлексивног односа према употреби дигиталних технологија кроз концептуализацију културе употребе дигиталних технологија и пројектовањем простора могућег као вредносно утемељеног, сврсисходног и целисходног деловања.

Методолошки приступ заснован на бриколажу, као епистемолошко-методолошком приступу, припада новијој генерацији истраживања у педагогији, која су

још увек ретка и недовољно заступљена у педагошкој истраживачкој пракси код нас и у том смислу представља значајан допринос за будућа истраживања.

Практичан допринос докторске дисертације огледа се у утемељеном разумевању системског и контекстуалног обликовања праксе васпитања и образовања кроз односе и учешће, те пружа основ за преиспитивање и редефинисање постојећих простора дигиталних технологија и отвара простор за синхронизацију мера образовне политике употребе дигиталних технологија са важећим програмским концепцијским полазиштима предшколског васпитања и образовања код нас.

Докторска дисертација кандидата Јелене Н. Стојковић представља самостални и оригинални научни рад кроз који је показано познавање савремених приступа употребе дигиталних технологија, као и добро познавање методолошког приступа, тако да генерисане импликације за конципирање *простора могућег*, представљају значајне препоруке како за даља истраживања у овој области, тако и за образовну политику, иницијално образовање васпитача и праксу предшколског васпитања и образовања.

Закључак

На основу изнетог, Комисија закључује да су се стекли услови за одбрану докторске дисертације **Простори дигиталних технологија у предшколском васпитању и образовању** и препоручује Наставно – научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да усвајањем позитивног извештаја Комисије омогући усмену одбрану дисертације докторанда Јелене Н. Стојковић.

Београд, 03.06.2024. године

Чланови комисије

др Живка Крњаја, редовни професор
Универзитет у Београду Филозофски факултет

др Радован Антонијевић, редовни професор
Универзитет у Београду Филозофски факултет

др Јасмина Клеменовић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду Филозофски факултет